

Değişim Koalisyonu İsrail'in Filistinli "Vatandaşları" İçin Değişim Vadediyor Mu? - İlkim Büke Okyar

2021 Mayıs ayında Doğu Kudüs'ün Sheikh Jarrah bölgesinde altı Filistinli ailenin Ortodoks Yahudi vakfına ait olduğu gerekçesiyle evlerinden çıkartılmasıyla başlayan ve takiben Hamas'la karşılıklı bir çatışmaya dönüşen olaylar İsrail'in son iki yıldır yaşanan hükümet krizini son noktaya getirdiği gibi İsrail Devleti'nin Filistinlilerle olan baskıcı ilişkisini uzun zamandır olmadığı kadar gündeme getirmişti. Tüm dünyadan ağır eleştiriler alan Benjamin Netanyahu hükümeti 14 Haziran 2021 sabahı son 15 yıldan farklı bir sabaha uyanmıştı. Yolsuzluk davaları, yarattığı siyasi güvensizlik ortamı ve son olayların da eklenmesiyle Netanyahu yerini "bir Türk, bir Fransız, bir İngiliz" diye başlayan fıkraları anımsatır şekilde, milliyetçi sağı temsil eden *Yamina*, seküler merkezdeki *Yesh Atid*, ve İslamcı kesimden Arap İsrail vatandaşlarını temsil eden *Ra'am* etrafında, bir diğer ucu

seküler sol *Meretz*'e kadar uzanan sekiz farklı partinin birleşmesinden oluşan Değişim Koalisyonu'na (*Change Coalition*) bırakmıştı. Muhafazakâr milliyetçi *Yamina*'nın genel başkanı Naftali Bennett'se iki sene sonra Yair Lapid'e devredeceği başbakanlık koltuğuna oturdu. Siyonist felsefesinin temelinde yer alan ve mutlak Yahudi yönetimini asıl anlayış olarak benimseyen İsrail Devleti için alışılmışın dışındaki yeni hükümetin Filistinliler için ne ifade edebileceğiyle çok farklı yorumlara konu oldu.

İsrail vatandaşı statüsündeki tüm Filistinlileri içine alan ve geçen seneki seçimlerde tek bir Arap bloğu olarak hareket eden Ortak Arap Listesi (*Joint Arab List*) Mansur Abbas'ın bloktan ayrılıp *Ra'am* önderliğinde İslamcı grubu içeren Birleşik Arap Listesini (*United Arab List*) kurmasıyla bölünmüştü. Bu ayrışma özellikle Filistin kökenli İsrail vatandaşlarının ulusal kimliğini ve Arap dünyasıyla bağlarını vurgulayan, **İsrail'i "tüm vatandaşları için bir devlet"** olmaya çağıran gruplar arasında rahatsızlık yaratmış, Mansur Abbas'ın oldukça eleştiri almasına sebep olmuştu. Abbas'ın meşruiyet sorunu sadece seküler Arap vatandaşlarla sınırlı kalmamış, Batı Şeria ve Gazze'deki Filistinliler içinde ilhakı tüm şiddetiyle sürdüren İsrail hükümetinin bir parçası olarak görülmesine sebep olmuştu.

36. Hükümetin güvenoyu almasından hemen önceki olaylar bölünmekle bölünmemek arasında sıkışıp kalmış Filistinli kimlikleri tekrar göz önüne taşımış, "Filistinli kimdir?" sorusunu bir kere daha akıllara getirmişti. Dolayısıyla bu yazının bir amacı da biraz olsun bu kimlikleri retrospektif açıdan büyüteç altına almak ve yeni kurulan 36. hükümetin öncelikli olarak kendi Filistin vatandaşlarıyla ilişkilerini nasıl inşa edeceğini daha sonra da Filistin Otoritesine bağlı Batı Şeria ve Hamas yönetimindeki Gazze'yle ilişkilerde etkin olup olamayacağına kısaca bakmak olacak.

Gerek milliyetçilik gerekse kimlik gibi kavramlar devletlerin bu oluşumlar üzerindeki etkilerinden bağımsız olarak anlanamazlar. Bu çerçevede coğrafi ve statü olarak bölünmüş Filistin halkının içinde bulunduğu kimlik ve aidiyet mücadelesini Ürdün nehriyle Akdeniz arasındaki tek resmi devlet sistemi olan İsrail Devletinden bağımsız algılamak da mümkün [değildir](#). Araplar, Siyonist

hareketle karşılaştıkları 1881-1903 arasındaki ilk Aliya'dan bu yana Siyonizm'i Arap Filistin'i ortadan kaldırmaya çalışan yabancı ve sömürgeci bir hareket olarak görmüşlerdir.

1969 ile 1974 arasında İsrail başbakanı olan Golda Meir'in 1976'da New York Times'a yaptığı "Filistin halkı diye bir şey yoktur, Filistinli mülteciler vardır" şeklindeki açıklaması aslında tam da Arapları haklı çıkartır şekilde Ben-Gurion'dan Yitzhak Shamir'e, Chaim Weizmann'dan Naftali Bennett'e kadar İsrail tarihindeki önemli Siyonist liderlerin Filistinlilere karşı bakışını yansıtmakla birlikte İsrail Devletinin Filistin meselesine yaklaşımını şekillendirerek etnik bir demokrasi olarak bölgedeki varlığını tanımlar.

Filistin Arapları: İsrail Vatandaşı Filistinliler

1948 Savaşının ardından İsrail Devleti olan topraklarda kalan Araplara otomatik olarak vatandaşlık hakkı verilmiştir. Ancak Yahudi vatandaşlarının aksine, 1966 yılına kadar İsrail sınırları içerisindeki Araplar askeri yönetim altında yaşamışlardır. Bugün İsrail'in 9,3 milyon vatandaşının yaklaşık yüzde 21'i çoğunluğu Sünni Müslüman ve Hıristiyan olmak üzere Filistinli Araplardan oluşur.

Her ne kadar İsrail'in tartışmalı sınırları içerisinde vatandaşlık haklarına sahip olsalar da İsraili Arapların devlet yapısı içindeki aidiyet ve kimlik mesellerinin en önemli göstergesi kendi statülerini ifade ederken kullandıkları terminolojideki karışıklıkla doğrudan örtüşür. Bazıları İsrail kimliğini reddettiklerini vurgulamak için kendilerini "Filistinli İsrail vatandaşları" veya sadece "Filistinli" olarak tanımlarken diğerleri İsrail vatandaşları ile eşit haklar aradıkları için "İsrail'in Arap vatandaşları" olarak anılmayı tercih etmektedir. İsrail Devleti ise hukuki referanslarında "İsrail Arapları" olarak kendi etnik azınlık grubunu tanımlamaktadır.

Yahudi olmayan İsraililer, yani İsrail vatandaşlığını kabul etmiş Müslüman ve

Hıristiyan Arapların coğrafi yaşam alanları İsrail'in kurulduğu sırada uygulamaya alınan kararlar doğrultusunda belli bölgelerde toplanmışlardır. Bu bölgeler içinde ağırlıklı Arap nüfusu İsrail'in Ürdün'le sınırlarını çizen ve Batı Şeria'yı içine alan 1949 Ateşkes Hattı boyunca uzanan kısım, ayrıca Galile ve Negev civarındaki kasabalarda bulunmaktadır.

Burada hali hazırda daha özel bir durumu olan Doğu Kudüs'tür. 1967 Altı Gün Savaşı'nın ardından İsrail Doğu Kudüs'ü ilhak etmesiyle bölgedeki Filistinlilere İsrail vatandaşlığı teklif edilmiş ancak çoğu bu teklifi reddetmiştir. Vatandaş olmayı reddeden ancak burada askeri idare altında yaşamaya devam Filistinlilere o zaman kalıcı ikamet statüsü verilmişti. Bugün Doğu Kudüs'teki 330.000 Filistinlinin yaklaşık yüzde 90'ı bu statüye sahiptir ve bu durum onların Kudüs sınırları içinde özgürce yaşamalarına, çalışmalarına ve ayrıca sağlık sigortasına ve sosyal hizmetlere kısmen erişmelerine olanak tanımaktadır. ^[1] Ancak seyahat etmelerine imkân tanıyacak bir pasaporta ulaşım hakları yoktur ve ne İsrail ulusal seçimlerinde ne de Filistin Otoritesi seçimlerinde oy kullanamamaktadırlar.

Netanyahu hükümeti döneminde İçişleri Bakanlığı Doğu Kudüs'ü artık burada yaşayan Filistinlilerin öncelikli ikametgahları olamayacağına açıklamış ve Doğu Kudüs'teki Yahudi yerleşimini arttırmaya yönelik siyasi manevranın sinyallerini vermişti. Nitekim, geçtiğimiz Mayıs ayında yaşanan olaylar bu sürecin hızlanacağına habercisi niteliğindedir. İsrail insan hakları örgütü *B'Tselem* tarafından çeşitli devlet kurumlarından alınan verilere göre, 1967'den bu yana on dört binden fazla Filistinlinin ikametgahı hukuki bir taban olmaksızın iptal [edilmişti](#).

İsrail Araplarının Kurumsal Temsiliyeti

İsrail Devleti'ni Siyonist ideoloji çerçevesinde etnik bir demokrasi, yani demokratik kurumları tek bir etnik grubun egemenliğiyle birleştiren bir siyasi sistem olarak tanımlamak yerinde olacaktır. 1948 sonrası İsrail sınırları içerisinde kalarak vatandaşlık statüsü almış Araplar Yahudilerinkinden çok daha kısıtlı

olmakla birlikte, işgal altındaki topraklardaki vatandaş olmayan Filistinlilerin tam tersine, kendi siyasi mücadelelerini hukuk çerçevesinde yürütmeye teşvik edilir gibi durmakla birlikte etnik demokrasinin iç siyasi dinamikleri bu hukuki süreçlerin düzenli işlenmesini pek de mümkün kılmamaktadır.

İsrail'in Filistin vatandaşları, 1949'daki ilk İsrail seçimlerinden bu yana oy kullanma hakkına sahiplerdi. 1966'ya kadar süren askeri yönetim sırasında, Filistinlilerin temsili büyük ölçüde Komünist parti veya İsraili Yahudi partileriyle müttefik uydu gruplar aracılığıyla örgütleniyordu. Ancak bu durum, Arap siyasi partilerinin daimî olarak baskı ve kontrol altında tutulmasının önüne geçmeyerek Arapların siyasette söz paydaşı olmalarını tamamen sınırlıyordu. *Knesset*'e aday olan ilk bağımsız Arap partisi *Al-Ard*, 1964'te İsrail hükümeti tarafından yasadışı ilan edilerek kapatılmıştı. Yine aynı dönemde laik Filistin milliyetçiliğini destekleyen *Abna al-Balad* hareketi (Toprağın / Vatanın Oğulları) İsrail seçimlerinin boykot edilmesini teşvik etmekle [suçlanmıştı](#).

İsrail'deki Filistin toplumunun siyaseti, farklı düşünce akımlarını içine alacak şekilde çok yönlü yapısıyla 2021 seçimlerine kadar sivil ve ulusal eşitliği sağlamak ve İsrail'in Filistin topraklarını işgaline son vermek için ortak bir platformu paylaşmak konusunda birlikte hareket etmekteydiler. Bu partiler büyük ölçüde İsrail içindeki ekonomik ve sosyal hak ve özgürlüklere odaklanmış olsalar da 1990'lardan itibaren Filistin davası ve Filistin liderliğiyle eşzamanlı bağlantılarını da siyasi manifestolarına eklemişlerdir.

İsrail'in Filistinli Vatandaşlarına Yönelik Siyaseti

İsrail Devleti'nin yazılı bir anayasası yoktur. Bu sebeple de eşitlik ve ayrımcılığa uğramama hakkı, İsrail hukukunda anayasal bir hak olarak açıkça güvence altına alınmadığı gibi kanunla da korunmamaktadır. İsrail'deki Arap Azınlık Hakları için Hukuk Merkezi'ne (*Adalah*) göre birkaç sıradan yasa, kadınlar ve engelliler için eşitlik hakkını koruma altına alırken, hiçbir yasa özellikle İsrail'deki Filistinli Arap azınlığın eşitlik hakkıyla ilgili değildir.

İsrail Devleti'nin bir Yahudi devleti olarak tanımlanması, yasalarda da yer aldığı gibi, eşitsizliklerin sürmesine izin verir ve İsrail'in Filistinli vatandaşlarına karşı devlet onaylı ayrımcılığa olanak tanır. 2009'da Netanyahu liderliğindeki sağcı hükümetin seçilmesinden bugüne, koalisyon üyeleriyle beraber bir dizi ayrımcı mevzuatı gündeme almıştır. Mesela 2018'de *Knesset*, İsrail'i "Yahudi halkının ulus-devleti" olarak adlandıran temel bir yasayı yürürlüğe sokmuştur. Bu merkezi kimlik sorununu çözme çabası neredeyse hiç kimseyi memnun etmemiş, solcu ve Arap İsrailliler, Arapların ikinci sınıf statüsüne zımnen indirilmesine karşı çıkmakla beraber, dindar Yahudi gruplar da yasayı fazla laik bulmuşlardır. *Adalah*'a göre, bugün İsrail'deki Filistinli vatandaşlara ve işgal altındaki Filistin topraklarının sakinlerine doğrudan veya dolaylı olarak ayrımcılık yapan altmış beşin üzerinde yasa vardır.^[2]

Abbas Ne Kazandırabilir ?

İsrail'in 36. Hükümeti'ni diğer tüm hükümetlerden ayırıştıran radikal sağ partiden, radikal sol partiye kadar geniş bir ideolojik yapıyı içinde bulundursa dahi, İsrail'in değil Filistin'le ikili ilişkilere dahil, kendi vatandaşlarına dair bile bir değişiklik beklemek çok da olası değil. Özellikle geçtiğimiz günlerde İsrailli Araplarla evlenen Filistinlilerin vatandaşlık ve seyahat süreçlerini Filistinlilerin aleyhine düzenleyen kanunu meclis onayına sunan hükümetin bir parçası olması Abbas'ın yapabileceklerinin ve yapamayacaklarının sınırlarını nispeten netleştiriyor. Benzer şekilde Mansur'un koalisyonu kabul şartları içinde olan Bedevi bölgelerindeki evlerin yıkılmasının dondurulması ve üç Bedevi köyünün devlet tarafından tanınmasına dair ortaklarından söz almış olsa da yine geçtiğimiz günlerde Bedevi Arap yerleşkelerinin İsrail devleti tarafından yıkılması konusunda çok da fazla ses çıkartamadı.

Ayrıca koalisyon ortaklarının Doğu Kudüs de dahil olmak üzere Filistinlilerle ilgili duruşları oldukça sert. İsrail merkezini temsil eden ve koalisyona en büyük partinin lideri olarak giren Yair Lapid'in seçim öncesi verdiği bir demeçte İsrail'in Filistin'den ayrılması gerektiğinin önemini vurgulamış, bunu iki-devletli çözüm çizgisine oturtarak belli koşullara bağlamıştı. Bu koşullardan biri Filistin'in 1948

öncesi topraklarına geri dönme talebine atıfta bulunarak, “Geri dönüş hakkı” diye bir şeyin Filistinliler için gerçekleşmeyeceğiydi.

Bir diğer konu da Doğu Kudüs meselesini de içerecek şekilde Kudüs’ün statüsüydü. 1949’daki ateşkes hattı şehri İsrail ve Ürdün arasında ikiye bölmüş, Haziran 1967’de İsrail, Doğu Kudüs’ü Ürdün’den geri almış ve neredeyse anında ilhak etmişti. 1980’de ilhakını yeniden onaylamıştı. İsrail devleti Kudüs’ü İsrail’in “ebedi başkenti” olarak görmeye devam etmiş, Trump Hükümeti’nin bölge için sunduğu barış planının bir parçası olarak Kudüs’ü İsrail’in başkenti olarak tanıdığını söylemişti.

Her ne kadar Trump-Netanyahu işbirliği içindeki “barış planı” Netanyahu’nun muhafazakâr kesimlerdeki popülerliğini kısa bir süre için arttırsa da Amerika Birleşmiş Devletleri’ndeki hükümet değişikliği ve İsrail’in içinde bulunduğu siyasi çıkmaz bu planın askıya alınmasıyla sonuçlanmıştı.

Araplar içinse durum tam tersi. Filistinli Araplar Eski Şehri (*Old City*) de içine alan Doğu Kudüs’ü işgal altındaki Batı Şeria’nın bir parçası olarak tanınıyor. Olası bir devletleşme sürecinde Kudüs’ün Filistin’in başkenti olmasını istiyorlar. Lapid yaptığı bir başka açıklamada Kudüs’e dair pozisyonunu özetlerken, “ülkeler kendi başkentlerini bölmediği için” Kudüs’ün de bölünemeyeceğini ve İsrail’in başkenti olarak kalmasını savunuyor. Bu da Filistin Otoritesiyle İsrail’in 1990’dan beri anlaşmazlığının merkezindeki sorunun devam edeceğini gösteriyor.

Son iki ay boyunca yeni hükümetin gündeme taşıdığı kanunlar ve demeçlerine bakıldığında Abbas’ın gerek seküler merkez gerekse muhafazakâr ortakları geçmiş dönemlerden çok daha farklı bir İsrail siyasetinin habercisi gibi durmuyorlar. Tüm bu dinamikler bir araya geldiğinde Mansur Abbas’ın İsrail hükümeti içindeki pozisyonunun hali hazırdaki ikili ilişkiler üzerinde çok ciddi bir etki yaratacağını, İsrail’in yerleşkeleri boşaltacağını, ya da Kudüs’ün İsrail’in başkenti olması meselesini bir kenara koyacağını düşünmek oldukça naif bir yaklaşım oluyor.

^[1] B'tselem. "[A regime of Jewish supremacy from the Jordan River to the Mediterranean Sea: This is apartheid](#)," 12 January 2021.

Robinson, Kali. "[What to know About the Arab Citizens of Israel](#)," *Council on Foreign Relations*, 14 June 2021.

Human Rights Watch Report. "[A Threshold Crossed Israeli Authorities and the Crimes of Apartheid and Persecution](#)," 27 April 2021.

^[2] Adalah (The Legal Center for Arab Minorities of Israel) hukuki boylamda İsrail'de yaşayan Arap azınlığın haklarını savunmak üzere kurulmuş bir sivil toplum kuruluşudur. Metindeki kanunlara yönelik bilgiler için <https://www.adalah.org/en/content/view/9569>.

İlkim Buke Okyar, Dr., Yeditepe Üniversitesi

İlkim Buke Okyar, İstanbul Yeditepe Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü'nde Ortadoğu Siyaseti ve Toplum dersi vermektedir. Okyar, University of California, Riverside'da Siyaset Bilimi ve İdari Çalışmalar alanında lisans eğitimini tamamladıktan sonra, İsrail Ben-Gurion Üniversitesi'nden Orta Doğu Çalışmaları alanında doktora derecesini aldı. Arap kimliği üzerinde yaptığı çalışma İsrail'de Chaim Herzog özel ödülüne en başarılı doktora araştırması olarak layık görüldü. Araştırma alanı Ortadoğu'da milliyetçilik ve milli kimlikler gibi çeşitli konuları kapsıyor ve Levant'ı merkeze alıyor. Aynı zamanda erken cumhuriyet Türk siyasi tarihi ile de ilgilenmekte ve bu alanda çalışmalar yapmaktadır.

Bu yazıya atıf için: İlkim Buke Okyar, "Değişim Koalisyonu İsrail'in Filistinli "Vatandaşları" İçin Değişim Vadediyor Mu?", *Panorama*, Çevrimiçi Yayın, 2 Ağustos 2021,

<https://www.uikpanorama.com/blog/2021/08/02/degisim-koalisyonu-israilin-filistinli-vatandaslari-icin-degisim-vadediyor-mu>

Telif@*UIKPanorama*. Bu yazının tüm çevrimiçi ve basılı telif hakları *Panorama* dergisine aittir. Yazıda yer verilen görüşler yazarına/yazarlarına aittir. UİK Derneğini, *Panorama* Yayın Kurulunu, dergi editörlerini ve diğer yazarları bağlamaz.